

ARAP BAHARININ DİNAMİĞİ: ULU'L-EMRE İTAATIN TEOLOJİSİ (Yusuf Kardâvî ve Ramazan Bûtî Örneği)

- The Dynamic of Arab Spring: Theology of Ulu al-Amr
(The Sample of Yusuf al-Qaradavi and Ramadan al-Buti) -

Prof. Dr. Ramazan BİÇER
SAÜ. İlahiyat Fakültesi

Fehmi SOĞUKOĞLU
SAÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi

***Abstract** Local clerics have played great role in so-called Arab Spring. The term ulu'l-amr has an important spot in the intellect of these scholars who have the same intellectual heritage. The term ulu'l-amr as a political usage in fiqh and kalam has hotly been debated in the history. Two leading figures in contemporary Arabic world, namely Yusuf al-Qaradavi and Ramazan al-Bûtî has issued religious decrees in this regard. These decrees played prominent role in triggering Arab revolutions. Both scholars, whose ideas oppose, based their ideas on religious dictums from the Holy Qur'an. In this paper the ideas and approaches of these two important scholars have been evaluated.*

Key words: Yusuf al-Qaradavi, R.al-Bûtî, Arab Spring.

Giriş

Ülü'l-emr'e itaat ve ona karşı ayaklanmanın haramlılığı kelimî bir problem olmaktan çok fikhî bir mesele olsa da, İslam'ın ilk dönemlerinden günümüze kadar bu konunun âlimler tarafından kelimî düzeyde de tartışıldığına şahit olmaktayız. Buna neden olacak birçok sebep gözlemlenebilirse de, halife seçiminin Müslümanlar arasındaki ilk ihtilafı doğurması ve halifelere karşı başlatılan hareketlerin İslamî mezheplerin oluşmasına zemin hazırlaması bunların en önemlileri olarak zikredilebilir.

Ülü'l-emr; Arapça'da “veliyü'l-emr” kelimesinin çoğulu olup emir sahipleri, yöneticiler anlamlarına gelen Kur'ânî bir tabirdir.¹ Âyet-i Kerîme'de Allah Teâlâ “Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ülü'l-emre de”² buyurmaktadır. Bir çok müfessir, âyette geçen “ülü'l-emr” ifadesinin,

¹ Akyüz, Vecdi, *Kur'an'da Siyasî Kavramlar*, İstanbul: Kitabevi, 1998, s. 135.

² en-Nisâ 4/59

müminlerin emiri olan halife başta olmak üzere bütün yöneticileri kapsadığını belirtirler.³

İlgili ayette geçen “Ulu’l-emr”, Şî‘î alimlere göre imamlardır. Zira imamlar insanlar üzerine şahitler olup Allah’ın kapılarıdır. İmamlar, Allah’a giden yol olup, O’na işaret eden delillerdir⁴. İlgili ayette yer alan “ulu’l-emr” ifadesi İsfehaniye göre, peygamberler, bilgeler, umera ve vaizlerdir⁵.

Ayetteki bu buyruğun, toplumun bir arada huzur içinde yaşayabilmesi kanun ve kurallara uyulmasıyla yakından alakalı olduğu düşünülebilir. Ümmetin birliğini korumak açısından, Hz. Peygamber’in bu durumu çok önemseydiği birçok hadis-i şeriflerinden açıkça anlaşılmaktadır.

Ehl-i Sünnet bilginlerinin bir çoğunun yönetici anlamındaki ulu’l-emre itaat konusundaki görüşü bağlamında Eş’ari’nin yaklaşımının özeti şöyledir: “Selef âlimleri, Müslüman liderleri kabullenmek ve onlara itaat etmenin gerekliliği konusunda icmâ etmişlerdir. Müslüman kitlenin idaresini ele alan, cumhurun talebi veya darbeye başa geçen, adaletiyle iyi veya zulmüyle kötü olan bir idareciye, silahla ayaklanmak gerekmez. Onun kumandası altında cihat etmeye, birlikte hacca gitmeye, istedikleri takdirde zekât ve sadakalar vermeye, onlar’ın arkalarından Cuma ve bayram namazlarını kılmayı gerekli gören Selef bilginleri, bid’at işlemeden ötürü fâsık olan kimsenin arkasında namaz kılmanın zorunlu olmadığı konusunda icmâ etmişlerdir. Zira, namaz kıldırmak bir fazilettir. Binaenaleyh, okuması düzgün ve doğru olanın, kıraat bilmeyene tâbi olması caiz olmadığı gibi, adalet sahibinin, günahkâr kimseye iktidasi da doğru değildir. Ancak eğer onlardan korkulursa, arkalarında namaz kılınabilir, cemaatle kıldıktan sonra da iade edilir.⁶

Ülü’l-emr ifadesinin en üst noktasını teşkil eden halifelik makamının son bulmasından beri İslam âlimleri arasında günümüz devlet reislerinin bu ifade içindeki yeri tartışma konusu olmuştur. Özellikle son günlerde ortaya çıkan Arap baharı hareketi bu tartışmaları en üst düzeye çıkarmış, dünya çapında büyük

³ Fahreddin Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1990, VII, s. 106; İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmiyye: 1405, II/IV, s. 117.

⁴ İbn Babeveyh, Ebu Cafer el-Kummi, *İ’tikadatü’l-İmamiyye*, trc. E. R. Fığlalı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1978, s. 109.

⁵ İsfehani, Ragıb, *el-Müfredat*, nşr. S. A. Davudi, Beyrut: Darü’ş-Şamiye, 1997, s. 90.

⁶ Eş’ari, *el-İbane*, trc. Ramazan Biçer, İstanbul: Gelenek Yayınları, 2010, s. 153.

saygınlıkları olan iki İslam âlimi Yusuf Karadâvî ve Ramazan Bûtî'yi karşı karşıya getirmiştir.

Bu konuda yapılan tartışmalar dört noktada ele alınacaktır. Bunlardan birincisi günümüz devlet reislerinin ülü'l-emr sayılıp sayılmayacağı, ikincisi ülü'l-emre itaatın sınırları, üçüncüsü, ülü'l-emrin azlinin hangi durumlarda mümkün olduğu dördüncüsü ise protesto ve gösterilerin ülü'l-emre isyan olup olmama meselesidir.

I. Günümüz Devlet Yöneticileri Ulü'l-emr midir?

Ülü'l-emr ifadesi yukarıda geçen âyetin tefsirinde de belirtildiği üzere, sadece halifeyi değil, yönetici konumunda olan herkesi kapsamaktadır. Bu anlamda baba aile içersinde, muhtar mahalle içersinde, kaymakam ilçe içersinde, vali şehir içersinde, devlet başkanı ise devlet içersinde veliyyü'l-emrdir.

İslam hukukunda dinî ve dünyevî pek çok ahkam halifeyle irtibatlandırılmakta, devlet yöneticileri ve hakimler halifenin onları atamasıyla meşruluk kazanmaktadırlar. Halifelik makamının bu büyük önemi dolayısıyla ilk dönemden itibaren İslam âlimleri halifede olması gereken bazı şartlar tespit etmişler, Mâverdi (ö. 1058) Ehl-i sünnet'çe kabul edilen şartları şu şekilde saymıştır:

1. Halifenin bütün güvenilirlik (adâlet) şartlarına haiz olması
2. Gerek siyasi gerek dini konularda içtihad edebilecek bilgiye sahip olması,
3. İşitme, görme ve konuşma duyularının sağlam olması
4. Bedeninin sağlıklı olması
5. Halkı yönetmek ve menfaatlerini korumak noktasında ileri görüşlü olması,
6. Halkı koruyup kollayacak, gerekirse savaş yönetebilecek irade ve şecaate sahip olması,
7. Kureyş kabilesine mensup olması.⁷

Ehl-i sünnet bilginlerinin bir kısmına göre bu şartları kendisinde toplayan kişinin iki yolla halife olabileceğini benimser: 1. Halkın seçimiyle, 2. Bir önceki halifenin tayini ve kendisinin ve halkın bunu kabulüyle.⁸ Ancak bu iki şartın dışında halifenin olmadığı bir zamanda güç kullanılarak zorla başa geçmek de, kargaşanın önlenip Müslümanların canları ve mallarının yok edilmemesi için zaruret olarak

⁷ Mâverdi, *Ahkamü's-Sultaniyye*, :Kuveyt: Dârü İbn-i Kuteybe 1989, s. 5.

⁸ Mâverdi, *age*, s. 6; Aydın, M.Akif, "İmamet" *DİA*, XXII, s. 204.

kabul edilmiştir.⁹ Zorla başa geçme durumu zaruret icabı kabul edildiği için bu yolla başa geçen kimsenin Müslüman olması yeterli görülmüş, yukarıda zikredilen yedi şart da bu durumda aranmamıştır.

Bu şartların dışında Ehl-i sünnet bir anda bir halifenin varlığını zorunlu görmektedir.¹⁰ Bunun gereği günümüz devlet reislerinin naslara ve Ehl-i sünnet'in görüşlerine göre ayrı ayrı halifeler kabul edilemeyeceği açıktır. Bununla beraber günümüzdeki yapının değişikliği çağdaş ulemayı bu konuda çeşitli arayışlara sokmuş, bunun neticesinde halifenin olmaması durumunda onun yerine her yönetim yeri için orayı yöneten sultan veya başkan veya padişah veya yerel yönetici halife gibi kabul edilmiştir. Halife için gerekli bütün hükümler o yönetici için de geçerli sayılmıştır. Bu görüş gerek Karadâvî gerekse Bûtî'de açıkça görülmektedir.¹¹ Bu yaklaşım doğrultusunda, Arap ülkeleri liderlerinin hemen hepsinin her iki âlim açısından da ülü'l-emr sayılacakları açıktır.

Bûtî halifeliğin üçüncü elde ediliş yoluyla (güç kullanarak zorla başa geçme) başa geçmiş kimseyi günahkar olarak görse de bu şekilde lider olan kimseyle meşru yollarla başa geçmiş kişiyi her yönüyle aynı konumda değerlendirmektedir. Ona göre Ehl-i sünnet imamlarının çoğu da bu görüştedir.¹²

Karadâvî ise zorla başa geçme durumunda, bu liderin ümmetin birlik ve beraberliğini bozmadığı, müstakbelini tehlikeye atmadığı sürece, halkın düzen ve selametinin devam etmesi için Müslümanlar tarafından dinlenmesi gerektiğini savunur.¹³ Bunun yanında o, halifenin bütün yetkisinin devlet başkanına intikal edeceğini, halk, halifeye karşı nasıl sorumluysa devlet başkanına da aynı şekilde sorumlu olacağını belirtir.¹⁴ Ancak o, halifenin veya onun makamında olan şahsın meşruluğunun halktan kaynaklandığının üzerinde önemle durur ve halka rağmen başa geçmiş liderlerin gerçek anlamda ülü'l-emr olamayacaklarını beyan eder.¹⁵ Karadâvî'nin görüşleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde onun, günümüz devlet başkanlarını, insanların can ve mallarının heba olmaması için zaruret icabı ülü'l-emr

⁹ Mâverdî, *age*, s. 7-9; El-Bûtî, *age*, s. 148; Aydın, aynı yer.

¹⁰ Mâverdî, *age*, s. 9.

¹¹ Karadâvî, *Fıkhü'l-Cihad*, Kahire: Mektebetü'l-vehbe, 2009, II, s. 991, Bûtî, *age*, s. 148.

¹² Buti, *age*, s. 153

¹³ Karadâvî, *age*, II, s. 995.

¹⁴ Karadâvî, *age*, II, s. 991, 995.

¹⁵ Karadâvî, "Mülakat", el-Cezire Televizyonu Şeria ve Hayat Programı, Tarih 15/9/2011.

olarak kabul ettiği sonucunu ortaya çıkmaktadır ve meşrû halife ile bunlar arasında fark gözetmektedir. Bu değerlendirmeden, o her ne kadar halifenin yetkileri devlet başkanına intikal eder demişse de, halifeyle günümüz Arap devlet başkanlarını aynı konumda görmediği anlaşılmaktadır.

II. Ul'l-emre İtaatin Sınırları

Bir hadis rivayetine göre, Reslllah (sav) ensardan birisinin komutasında bir seriye hazırladı ve o seriyyeye katılacaklara komutanlarını dinlemelerini ve itaat etmelerini emretti. Seriyeye çıkan grup bir konuda komutanlarını kızdırdılar, o da derhal odun parçaları toplanmasını emretti. Daha sonra toplanan odunların yakılmasını emretti. Odunlar alevlendikten sonra komutan diğerlerine ‘‘Allah’ın Resl size beni dinlemenizi ve itaat etmenizi emretmedi mi?’’, diye sorunca, onlar ‘‘Doğru, emretti’’ dediler. Bunun zerine komutan ‘‘Derhal hepiniz ateşe girin’’ dedi. Orada bulunanlar bu emir karşısında birbirlerine bakakaldılar, sonra komutana ‘‘Biz zaten ateşten (cehennem) Hz. Peygamber’e kamıştık’’ dediler. Bunun zerine komutanın kızgınlığı geçti ve ateş de söndü. Seriyeden dönüldüğü zaman bu durumu Hz. Peygamber’e bildirilince dedi ki: ‘‘Eğer, o komutanı dinleyip ateşe girselerdi, ondan bir daha ıkamazlardı. İtaat ancak meşrû emirlerde olur.’’¹⁶

Bu hadisini, Arap baharına bakan yn, bazı devlet başkanlarının göstericilere sert müdahaleyi emretmesi, bunun ötesinde bazı kimselerin öldürmelerini istemeleridir. Bu konuda Karadâvî ve Bûtî ittifakla bu tür emirlerin dinlenmemesi gerektiğini savunurlar. Bûtî, ‘‘Kişi eğer emri yerine getirmezse öldürüleceği bilse bile bir başkasını öldüremez’’¹⁷ şeklinde fetva vermiştir.

III. Ul'l-emr'in Azli

İslam hukukunda devlet başkanının azli, bazı durumlarda gerekli görülmüş ancak, devlet başkanlığı (halifelik), en st düzey yöneticilik olduğundan, devlet başkanını azledecek özel bir makam tayin edilmemiş, bu sorumluluk topluma yüklenmiştir. Bu anlamda İslam hukukunda devlet başkanının tayini de, azli de toplumun iradesiyle olmaktadır ve bu irade dini açıdan bağlayıcıdır. Meşruluk

¹⁶ Buhârî, ‘‘Kitâbü'l-Ahkm’’, 5, Müslim, ‘‘Kitâbü'l-İmra’’, 39.

¹⁷ Bûtî, http://www.naseemalsham.com/ar/Pages.php?page=readFatwa&pg_id=13060, 25.10.2011.

kazanmış bir halifenin toplum tarafından sebepli-sebepsiz azli İslam'da mümkünse de gerekli şartlar oluşmadan yapılacak azil girişimi genelde yasaklanmıştır.

Çağdaş devlet yapılarında da devlet başkanının azli, vatana ihanet suçu dışında mümkün görülmemektedir. Nitekim ülkemizde de uygulama bu yönde olup, Cumhurbaşkanı görevi ile alakalı durumlarda, vatan hainliği dışında hiçbir suçlamayla yargılanamamaktadır.¹⁸ Bu konudaki hükmün İslam hukukundaki yaklaşımla aynı olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber bir çok hadisinde, küfür dışında (irtidat İslam'da vatana ihanet sayılmaktadır) hiçbir sebeple devlet başkanına baş kaldırılmaması gerektiğini açıkça beyan eder. O, bu konuda “Kim yöneticisinden kötülük görürse sabretsin, nitekim yönetimden bir karış bile çıkan, cahiliye ölümü üzerine ölür”¹⁹ buyurmuştur. Bir başka hadis-i şerifte, yönetici zulüm dahi yapsa onu devirmeye çalışılmayı şu şekilde yasaklar: “Huzeýfe b. Yemân Hz. Peygamber’e dedi ki: “Yâ Resulallah biz şer içersindeydik, Allah bize hayırlar indirdi, bu hayırlardan sonra tekrar şer gelecek mi?” Hz. Peygamber “evet” dedi. “Nasıl olacak yâ Resulallah” sorusu üzerine o, “Benden sonra bir takım yöneticiler olacak ki benim getirdiğim hidayete tabi olmayacaklar ve benim sünnetimi tutmayacaklar, onlar arasında öyleleri olacak ki, kendileri insan olmasına rağmen kalpleri şeytanların kalbi gibi olacak” buyurdu. Bunun üzerine Huzeýfe, “Ben onlara ulaşırsam nasıl yapayım yâ Resulallah” dedim. Dedi ki: “Yöneticiyi dinleyip itaat edersin, senin sırtına vursa da, malını alsada da dinle ve itaat et”.²⁰

Ehl-i sünnet âlimler bu ve benzer rivayetler ışığında devlet yöneticisine isyanı Allah’a isyan saymışlardır. Bu konu akaid ve kelam eserlerine kadar girmiştir. Ebû Hanîfe ve ona tabi olanların itikadını yazdığını belirten Tahâvî (ö. 933) bu konuda şunları kaydeder: “(Ehl-i sünnet olarak) İmamlara ve başımızdaki yöneticilere karşı ayaklanmayı yanlış görürüz. Onlar, zorbalık bile yapsalar onlara beddua etmez ve sözlerinden dışarı çıkmayız.”²¹

Bu konudaki sınırları belirleyen, Ehl-i sünnet’in temel aldığı en önemli hadis, İbâde b. Sâmit’den rivayet olunan “Sadece apaçık bir küfür görürseniz. O zaman bu durum Allah katında size hüccet olur”²² şeklindeki rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁸ Gözler, Kemal, <http://www.anayasa.gen.tr/cumhurbaskani.htm>, 25.10.2011.

¹⁹ Buhârî, “Kitâbü’l-Fiten”, 2; Müslim, “Kitâbü’l-imâra”, 56.

²⁰ Müslim, “Kitâbü’l-imâra”, 52.

²¹ İbn Ebi’l-İz, *Şerhü el-Akidedü’t-Tahâviyye*, Dimeşk: Dârü’l-beyân, 1981, s. 364.

²² Buhari, “Fiten”, 2; Müslim, “İmara”, 42.

Ramazan Bûtî yukarıda da belirtildiği üzere devlet liderlerini halifeyle aynı statüde görür ve devlet başkanlarının son zikredilen hadiste de belirtildiği gibi apaçık bir küfür, yani irtidat suçu dışında hiçbir suçlamayla devrilemeyeceklerini belirtir. O, Ehl-i sünnet imamlarının da bu son söylenen görüşte olduğunu, *el-Cihad fi'l-İslam* adlı kitabında onlardan şu alıntılarını yaparak nakleder:

Nesefî *Akide*'sinde şöyle der: "İmam fiskından dolayı -Allah'a itaatten çıkmaktan- veya zorbalıktan dolayı -insanlara zulüm yapmaktan- imamlıktan düşmez. Çünkü Ebû Hanîfe'ye göre fâsık, insanlar üzerine söz sahibi (velâyet sahibi) olabilir. İbn-i Nüceym *el-Eşbâh ve'n-Nazâir*'de der ki: Bir anda birden fazla imamın olması caiz değildir. Ama bir belde de dahi olsa birden fazla kadı olabilir ve İmam fiskından dolayı azlolunmuş olmaz. Taftazânî, *Şerhü'l-Makâsîd*'da şunları söyler: "İmam'ın fisk ve bayılma sebebiyle imamlığı düşmez". Yine Bâcûrî der ki: "İmam zorba dahi olsa itaati vâciptir"²³.

Bûtî, Nevevî (ö. 1277)'den ayrıca şu sözleri nakleder: "Eğer başa zorla geçen kimse imamlığın şartlarını taşıyorsa, mesela fasıksa veya cahilse bu konuda iki görüş vardır. Bu görüşlerin kuvvetlisi, imamlığının geçerli olacağı yönündedir." Bûtî, Nevevî'nin fisk olarak zikrettiği kelimenin, zulmü de kapsadığı görüşündedir.²⁴

Sonuç olarak Bûtî'ye göre, Müslüman olan hiçbir liderin açıkça İslam dininden çıkmadıktan sonra ne yaparsa yapsın hiçbir şekilde azli caiz değildir.

Karadâvî ise, bu konuda Bûtî'ye karşı çıkar. O, halifeliliğin bütün şartlarını kendisinde toplamış bir lider ile, zorla başa gelmiş lideri bir tutmaz.²⁵ Ancak her ikisini bir kabul etse dahi ona göre halife, küfür dışında başka sebeplerle de azledilebilir. Karadâvî'ye göre bir devlet pek çok organıyla meşrû olmayan işler yapmaya başlarsa, halk o yönetimi ve sistemi değiştirecek gücü kendisinde bulduğu an değiştirmelidir. O, bir sistemi değiştirecek üç türlü güç kabul eder. Birincisi silahlı güç, ikincisi eğer devlet meclisle yönetiliyorsa meclis gücü, üçüncüsü ise halkın ortak hareket etme gücü.²⁶ Karadâvî bu konuda şu rivayeti zikreder: "Benden önce Allah'ın gönderdiği hiçbir peygamber yoktur ki, ümmetinden havâriler ve

²³ Bûtî, *age*, s. 150.

²⁴ Bûtî, *age*, s. 153.

²⁵ Karadâvî, a.g. mülakat.

²⁶ Karadâvî, *Fıkhü'd-devle fi'l-İslam*, Kahire: Dâru'ş-şürûk, 2001, s. 125.

sünnetini takip edenler olmasın ki bunlar o peygamberin emirlerine tabi olurlar. Onlardan sonra da öyleleri gelir ki yapmadıklarını söyleyip, emrolunmadıklarını yaparlar. Her kim bunlara karşı eliyle mücadele ederse o mümindir, kim ki diliyle mücadele ederse o da mümindir, yine kim ki kalbiyle mücadele ederse o da mümindir. Bunların dışındakilerde de hardal tanesi kadar iman yoktur.²⁷ Karadâvî yukarıda zikredilen üç kuvvetten birinin tam olarak elde edilememesi durumunda ümmetin hadislerde de belirtildiği üzere sabretmesi gerektiğini belirtir.²⁸ Karadâvî, Bûtî'nin dayandığı “ancak apaçık bir küfür görürseniz” ifadesi hakkında çeşitli yorumlar olduğunu, İmam Nevevî'nin bu hadiste geçen ‘küfür’ kelimesini, imanın zıttı olan küfür olarak değil de, masiyet olarak değerlendirdiğini zikreder.²⁹

IV. Gösteri ve Eylemlerin Ulü'l-emre İtaat İlişkisi

Devlet yöneticisine isyan İslam düşüncesinde bağı olarak isimlendirilmiş ve bu konu konuyla ilgili eserlerde özel başlıklar altında yerini almıştır. Bağy “meşrû devlet başkanına silahla karşı koyma, isyan etme”³⁰ anlamına gelmektedir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, silahlı eylemler İslam fıkında isyan olarak değerlendirilmemiştir. Bu, gerek Karadâvî, gerekse Bûtî tarafından kabul edilmektedir. Bu durumda, protesto ve eylemler, her iki düşünür açısından da yönetime isyan olarak değerlendirilemeyeceği açıktır.

Karadâvî, bu doğrultuda, gösteri ve eylemleri islahaya davet, emr-i bi'l-ma'ruf nehyi ani'l-münker, zalim hükümdarın yanında hakkı söylemek olarak kabul edip en büyük cihad olarak değerlendirir.³¹ Buna mukabil Bûtî, bu sayılanların yerinin gösteri ve eylemler olmadığını, bunun kargaşaya yol açacağını, kargaşanın da fitneye sebep olacağını, dolayısıyla eylemlerin haram olduğunu benimser.³²

²⁷ Müslim, “Kitabü'l-İman”, 80.

²⁸ Karadâvî, *age*, II, s. 1050.

²⁹ Karadâvî, *age*, II, s. 1061.

³⁰ Şafak, Ali, “Bağy” *DİA*, IV, s. 450.

³¹ Karadâvî, a.g.mülakat.

³² Bûtî, http://www.naseemalsham.com/ar/Pages.php?page=readFatwa&pg_id=13994, 10/11/2011.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İslam'da, devlet yöneticilerinin meşruluğunu halktan aldığı pek çok nistan anlaşılmaktadır. Bunun ötesinde İslam'da sadece halkın kabulü devlet yöneticisini tayin için yeterli görülmemiş, yöneticinde olması gerek bazı şartlar koşulmuştur. Halkın kabulü veya yöneticide olması gereken şartlardan birisinin bir liderde olmaması durumunda bu kimse gerçek anlamda meşru bir yönetici olarak değerlendirilmemiştir. Bununla beraber şartlar yerine gelmeden yönetimi ele geçiren bir devlet liderine isyan hareketi başlatmak, İslam bilginleri tarafından uygun görülmemiştir.

Bu doğrultuda, askeri darbe ile idareyi ele alan darbecilere karşı çıkılamayacağını ileri süren İmam Eş'arî'nin görüşü dikkat çekicidir.

Bûtî'nin savunduğu, “İslam dinine göre; devlet yöneticilerinden ne kadar zulüm ve fasıklık sadır olursa olsun, onları devirmeye çalışmak haramdır”³³ fetvasının, yerel ve yöresel kaygılardan kaynaklanan, siyasi bir konumda olduğu anlaşılmaktadır. Başta Eş'ari olmak üzere Ehl-i Sünnet bilginlerinin bu görüşlerinde, İslami değerlere taraftar olan liderler söz konusudur. Zira burada yöneticinin, imanlı olması şartı bulunmaktadır. Ehl-i sünnet'in genelinin kanaati doğrultusunda, bunun kalben tasdikiyle belirginleşmesi yeterlidir. Dini buyrukları uygulamak ise, “Amel, imanın bir cüzü değildir” kuralı doğrultusunda muameleye tabi tutulmaktadır.

Bûtî'nin fetvasının kendi içerisinde tutarlı olmadığını düşündüren bir diğer husus da, onun fâsıklıkla zâlimliği birbirinden ayırmamasıdır. Ehl-i sünnet imamlarının fâsik imama isyan edilmemesi konusunda icmâ ettiklerine dair rivayetler vardır. Ancak aynı hüküm, zâlim imam için geçerli değildir. Ehl-i sünnet'in önde gelen imamlarından Cüveynî'nin (ö. 1085) değerlendirmesi şöyledir: “Eğer ki zamanın imamı zulmederse ve bu zulmü kamuya yönelik bir hal alır da, bu konuda kendisine yapılan ikazları dikkate almazsa, ehl-i hal ve akdin onu, bu işlerden caydırmaya çalışması hak olur. Eğer gerekli görürlerse bu konuda silahlı mücadele ve savaş dahi yapılabilir”.³⁴ Tefâtânî'nin (ö. 1390) Cüveynî'den yaptığı bu aktarımdan, onun da bu görüşte olduğu anlaşılmaktadır. Gazzâlî (ö. 1111) bu konuda Cüveynî'yi takip ederek, belki daha da ileri giderek halifeliğin şartlarından sadece birisinin dahi olmaması durumunda, o kişinin azlinin vacip olacağını, ancak

³³ Bûtî, *age*, s. 153.

³⁴ Tefâtânî, *Şerhü'l-makasid*, Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2001, III, s. 470.

bu durum büyük bir fitneye sebep olacaksa, var olan halifeye tabi olmanın gerekeceğini belirtir.³⁵

Hanefî mezhebinin önemli simalarından olan İbn-i Abidin (ö. 1836) de bu konuda şunları nakleder: “İsyan edenler, kendilerine veya başkalarına yapılan zulümden dolayı isyan etmiş olurlarsa, hükümdar adaletle muamele edinceye kadar, diğer Müslümanların mazlumlara yardım etmeleri vaciptir.”³⁶

Ramazan Bûtî, dinî anlamın ötesinde, siyasî olarak da Arap dünyasındaki bu gelişmelerin, İslam'ın ve Müslümanların aleyhine olduğuna inandığını açıkça beyan eder. O, bu oluşumların tümüyle İsrail senaryosu olduğunu, bu hareketlerin ardından İslam ülkelerini çeşitli bölgelere böleceklerini savunur.³⁷

Bûtî'nin bu siyasi yaklaşımının, fetvasında rolü olduğu düşünülebilir. Nitekim, İslam için çok tehlikeli gördüğü siyasi bir hareketi durdurmaya çalışmak, haliyle kendisinin görevlerinden olacaktır. Bununla beraber, Ramazan Bûtî Arap halkının gerçekleştirdiği bu hareketleri, Allah'a isyan olarak kabul etmesi, onun genel İslam anlayışının bir yansıması olması da, mümkündür. Nitekim son gelişen olaylardan çok önce kaleme aldığı, *İslam'da Cihad* kitabında, yöneticilere hiçbir şekilde isyan edilemeyeceğini ortaya koymaya çalışmıştır. Ancak Bûtî'nin, Arap baharı olaylarının en başından itibaren var gücüyle, bu hareketin kendi ülkesine sıçramasını durdurmaya çalışması³⁸, Libya olaylarında halkın yanında yer almasına rağmen, Suriye'de hükümet yanlısı olması³⁹, bu konuda Suriye devlet başkanı olan Esad'ın yani liderinin açıklamalarını aynen kabul edip hutbelerinde tekrarlaması⁴⁰, bazı rüyalar gördüğünü söyleyip, insanları teskin etme gayreti içersine girmesi⁴¹ ve ülkesindeki siyasilere aşırı yakınlığı, ilk ihtimali kuvvetlendirmektedir.

Karadâvî ise, olayların başından beri halk hareketlerine en büyük desteği veren İslam âlimidir. O henüz olaylar çıkmadan çok önce kaleme aldığı *Fıkhü'l-*

³⁵ Gazzâlî, *el-İktisâd fi'l-i'tikâd*, Dimeşk: el-Hikme, 1994, s. 203.

³⁶ İbn Abidin, *Reddü'l-muhtar alâ dürrü'l-muhtar*, Çev:Ahmed Davutoğlu, IV, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1983.

³⁷ <http://www.youtube.com/watch?v=NJgbb26SPqk>, 20.10.2011.

³⁸ Bûtî, Hutbe, Emevî Camisi, 10/9/2010.

³⁹ http://www.naseemalsham.com/ar/Pages.php?page=readFatwa&pg_id=15451, 20/10/2011.

⁴⁰ Bûtî, Hutbe, Emevi Camisi, 23/9/2011.

⁴¹ <http://www.youtube.com/watch?v=oq0OgDFKfb8>, 20/10/2011.

Cihad ve Fikhü'l-devle fi'l-İslam aldı kitaplarında bu konuyu ele almış, yukarıda anlatılan görüşlerine oralarda yer vermiştir. Ancak onun, olaylar öncesi kaleme aldığı eserlerinde devlet yöneticilerine karşı silahlı mücadeleye girişilmemesinin gereği üzerinde durduğu görölür. Mevcut Arap siyasi liderlerinin, aynı halife konumunda tutulması gerektiğini aktararak, radikal kesimleri bu konuda ikna etmeyi çabalar. Karadâvî'nin olayların başlamasından önceki bu tutumuyla, olaylar esnasındaki tutumu, bir çelişki izlenimi vermektedir. Bu noktada Bûtî, Karadâvî'yi, dinî delillere göre değil, siyasi görüşüne göre fetva vermekle suçlamıştır. Ancak, Karadâvî'nin görüşleri bir bütün olarak okunursa, Bûtî'nin bu suçlamasının yerinde olmadığı görölür. Nitekim Karadâvî, her Őeyden önce bu olayları yöneticiye isyan olarak değerlendirmez. Ona göre yönetime isyan, İslam fıkhında silahlı mücadele etmekle olur. Bu ülkelerde yapılan işlem ise, yürüyüşler düzenlemek, devleti yenilikler yapmaya çağırmaktan ibarettir. Bu ise emr-i bi'l-marufa girmekle caiz, bunun ötesinde, zalim sultanın yanında hakkı haykırmakla, en büyük cihattır.⁴² Mevcut hükümetlerin ise bu duruma tahammül edemeyip toplu katliamlara girişmesi, onların düşürölmesini gerekli hale getirmektedir. Bu anlamda Karadâvî, hiçbir ülkede toplu katliam ve açık tecavüzler olmadan yönetimi silahla değiştirme çabasını caiz görmemiştir.

Son olarak protesto ve gösterilerin, yönetime isyan olmadığı, her iki alim açasından da kabul edilen bir durum olduğu halde, Bûtî'nin bulunduğu ülkede (Suriye) gösterileri haram ilan etmesi, ancak hükümete olan yakınlığıyla yani dinî olmayıp siyasi bir kaygıyla gelişmelere yaklaştığı düşüncesiyle alakalandırılabilir. Karadâvî'nin ise bu konuda kendi içerisinde daha tutarlı olduğu görölmektedir.

⁴² Karadâvî, a.g.mülakat.